

Eesti Postimehes 1880 ilmunud ülevaade Samara eestlastest, selle ülevaate järelkajad eesti ajakirjanduses ning Soonseini kõne Põhja-Samara eestlaste laulupeol (täielik tekst). Põhja-Samara Baltika kooliõpetaja Gustav Soonsein. Carl Robert Jakobson. Harry Jannsen. Samara kubermangu eestlaste kaks elupiirkonda, nendevaheline suur kaugus. Lõuna-Samara eestlaste näljahäda. Samara kubermang: Samara kreis (praegune Samara oblasti Koški rajoon): Lohuküla (Srednaja), Bõkovka (Bikofka), Šabalovka (Schabalovka), Sjolkina, Kivijärve; Lifljandka (Lifländka), Baltika, Estonka. Asukoht, teeolud, ajalugu, maaolud, külad. Tšesnokovka jõgi. Vene külad. Vald ja ametnikud, nende palgad. Mennoniidid ja nende elu-olu. Rahvuste võrdlus. Mennoniitide eeskujulik põllumajandus ja koolid. Eestlaste probleemid sõnapidamisega: „vene viis”. Kooliõpetaja ebamugavad olud. Baltika kooli sulgemise oht. Kooliolud. Eestlaste ja venelaste vahelised vastuseisud, eestlaste nimetamine „tšuhhoonetsiteks”. Eestlaste „härralik” elu Samaramaal. Eestlaste ja sakslaste sõbralik vahekord. Kriitika ajalehe „Sakala” aadressil. „Sakala” viide näljahädale Samaras. „Sakala” vastulöök Soonsein’ile. Soonseini taust. Kägu või kuju? Eksitav trükiviga Eesti Postimehes, millest C. R. Jakobson kinni hakkas. Jakobsoni pilked Soonsein’i ja Jannseni saksa-lembuse aadressil (ent Jakobsoni enda sõnavõtt tundub üpris vene-lembene). Harry Jannseni omakordne vastus Jakobsonile ja selgitus trükivea kohta. Põhja-Samara eestlaste laulupidu; G. Soonseini laulupeokõne tekst. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Eesti Postimees (nr. 25), 18. juuni 1880, lk. 107–108 (Gustav Soonsein)

Samaara Eestlased.

Baltikas, 20. Mail 1880.

Et Eesti- ja Liiwimaa ajalehed Samaara Eestlastest wiimsel ajal rohkem sõnumid näitawad igatsewat, siis tahan ka mina oma loomuliku soowi täitmiseks omalt poolt midagi juure lisada, et kodumaa rahwal Wenemaale wälja rändanud sugukonna liikmetest selgem pilt, teadus ja aru waimusilma ees wõiks seista. — Algame siis pääle.

Samaara kubermangus on kahes kohas Eesti rahwast elamas, Nowousenski maakonnas ja Samaara maakonnas. Samaara kubermang on pahemal pool Wolga jõge, kus tema lõunepoolne maakond peaaegu pikuti ning kitsalt Samaara linnast põhja poole läheb. Et nüüd Nowousenskis elawad Eestlased, Saratowi linna kohal ligi 100 wersta Wolgast eemal, aga Samaara maakonnas elawad Eestlased peaaegu nimetatud maakonna põhjapoolses otsas, 120 wersta linnast kaugel, kus weel tähele panna tuleb, et Nikolajewski maakond terwelt Nowousenski ning Samaara maakondade wahel seisab, siis wõib kergest aru saada, et ühes kohas elawail Eestlastel raske on teadusi saada teises kohas elawate Eestlaste elust. Lähem teadus on kodumaa ajalehed, kuhu ühest ning teisest kohast juhutakse kirjutama. Tuleb arwaste ette, et Samaara linnas, kuhu ka Nowousenski Eestlased, mõni kord kohtu-asjade pärast tulewad, kokku saadetakse. — Mis aga nüüdse nälja külge puudub, mis Nowo-

usenski poolt kuulda on — mis üle „Tartu Eesti Seitungis” Nr. 17 kahtlus wälja paistab, wist sellepärast, et luteruse õpetaja sõnumed „Sonntagsblatt’is” oliwad, mida Samaara poolt mees ei jõudnud tõendada — siis wõib see tõsi olla. Sest minewal süügel tuliwad palju perekonde Eestlasi Nowousenski maakonnast Samaara ümberkaudse maale kui ka siinse Eestlaste juure kõige oma karjadega elama, sest et Nowousenski põud kõik oli ära wõtnud, nii hästi inimeste kui elajate toidu, ise-äraniis aga elajate toidu. Et Sakslased ja Eestlased Nowousenskis ligistiku elawad, siis ei wõi neil ka nälja asjus suurt wahet olla. Kui „Tartu Eesti Seitungis” nimetatud mees Samaara maakonnast Eestlane oli, siis oleks wõinud tema Nowousenski lugu teada, sest et Nowousenskist siin olewa Eestlastega päewade kaupa juttu wõis ajada. Maha arwatud olgu üks osa Nowousenski Eestlasi, kes enam Nikolajewski pool elawad, kes wäga rikaste öeldakse elawat, keda ka minewa-aastane põuud kodust wälja ei jõudnud ajada. — Külap Nowousenski maakonnas elawad Eestlased ise paremine wõiwad ajalehtedele omast elust teadusi saata, meie nõu on omalt poolt midagi juure lisada.

Kes Samaara maakonna Eestlaste juure tahaks käima tulla, see peaks nii kui ülemal nimetud, 120 wersta linnast põhja poole sõitma. See tee ei ole mitte kodumaa teede sarnane, ta on nii kui looja loonud on, kus inimlik käsi midagi hääd ega paha ei ole awitanud, ta on orust ja mäest edasi üle ikka sööt. Põuaga annab tee hirmus palju tolmu, mis wäga peenikene on ja must. Ta tungib mitmest riietest läbi ja langeb nii paksult inimese ümber ja näu pääle, et tut-taw tutwat esimesel silmapilgul ära ei tunneks, kui mitte Eestlane Eestlast juba kaugelt ära ei tunneks tema sõiduwärgi ja riietest üleüldse. Wihmasel ajal on seesama tee wäga porine. Pori on must nagu pigi ja hakkab kangeste rattaste külge, nõnda et pitka tee pääl hobune tühja wankre ees ära wäsib. Seda teed 120 wersta käiwad Eestlased kahe päewaga ära. 20—25 puuta wilja panakse suwel kui talwel pääle, hobuse söök, oma söök; tasase maa pääl ja perimäge wisatakse wäsind jalad kehaga tükis ka otsa ja lastakse kõwaste astuda. Järsud mäed ja orud ei takista, sest Eestlased ütlewad, et Wenemaa hobused olla üleüldse palju kõwemad ja enam wastupanejad, kui Liiwimaa hobused. Tühjalt tagasi tullakse tihti ühe päewaga suwel, enamiste aga pooltõise päewaga. Linnas käiakse arwaste, üksi ehk kahekesi, enamiste ikka wooris.

Eestlased on Samaara maakonda asund umbes 61—63 aastadel kroonu maa pääle. Maa on antud krundi wiisil, aga ikka küladeks kokku säetud. Krunt (участокъ) on 39 kroonu dessätini (à 2400 ruutsülda) suur. Krunt on antud ühe ehk kahe mehe pääle, keda krundi pärisomanikuiks (собственники) nimetatakse. Pärast on wenniksed isekeskis kruntisid ka wähema jagudesse jautanud. Üleüldse on Eestlaste käes 104 krunti, mis kaheksasse küladesse on jautatud, aga kõik need külad kahte koolikonda, mida siin kogudusteks nimetatakse. Üks on Bikofka 5 külaga: Srednaja, Bikofka, Schabalovka, Sjolkina ja Kiwijärwe; teine on Tschesnakowi 3 külaga: Lifländka, Baltika ja Estonka. Tschesnakowi nimi tuleb weikesest jõest, mille kaldal pitkuti edasi kõik 3 Eesti küla, kui neljandaks Bikofka jau Kiwijärwe küla on. Tõisel pool jõge pitkuti edasi Eesti küladele wasta on 5—6 Wene küla. Kõik need Eesti ja Wene külad nime jõekese ääres seisawad üleüldise Tschesnakowi nime all. Tschesnakowis on tõisel pool jõge Eesti kooli- ja palwemajale peaaegu wastu

Wene kirik ja kool, umbes $\frac{1}{4}$ wersta wahet. Eestlased elawad Wenelastega ühes wallas. See wald (волость) on nõnda suur, et neli Wene kihelkonda tema sees on terwelt, pääle selle weel Eestlased. Üks wallawanem on, üks warena abiline, üks wallakirjutaja, üks kirjutaja abiline ja tõisi kirjutajaid weel 3—4 tükki. Wallawanem saab 300 rbl. aastas palka, tema abiline 225 rbl., kirjutaja saab 300 rbl., tema abiline 180 rbl., teised kirjutajad saawad umbes 100 rbl. Wallawanema abiline on praegu Eestlane, kes Eestlaste jauskonna kirjutaja ka ühtlasi on, sest ta on Tartu kreiskoolis õppinud. Sest saadik, kui Eesti mees sai wallawanema abiliseks, on kõik rehnungid ja arwud õige põhja pääle saanud; enne kaebasiwad Eestlased ilma waheta ülekohtu tegemiste üle. Ommetegi on Eestlaste seas nii rumalaid inimesi, kes kadeduse pärast oma sugumehe pääle püüdwad pori loopida, ehk küll niisugused loopijad ise mitte ühte ainust asjagi ära ei õiendaks, ei Eesti ega Wene keeli. Ka on üks wallapostimees, kes 700—800 rbl. aastas palka saab, et temal ikka seatud arw hobusid ja kutsarid peawad olema, kellega wallawanem, tema abiline ehk kirjutajad walda mööda wõiwad ümber sõita ammetitallituste pärast. Igasuguse wallawalitsuse ammeti tallituses sõidab üks ehk tõine ammetnik senna külasse, kus asi on toimendada, üksnes kohtu asjus, ehk kui mõni ülewaataja walitsuse ehk kohtu liige tarwitab, kutsutakse inimest, keda tarwis on, wallawalitsuse majasse, mis Eestlastest 15 wersta kaugel on. Iga wallawalitsuse maja ligidal on ka üks maakonna walitsuse (земство, Landschaft) poolt palgatud postimees, kes ülema walitsuse ja kohtu liikmeid peab wedama ühe wallawalitsuse maja juurest tõise juure, ehk kuhu tarwis on. Samaara maakonna walitsus peab ka kolm postiljoni, kes ilma wahet pidamata maakonna postimeeste hobustega ühe wallawalitsuse maja juurest tõise juure sõidawad, ikka 2 kord nädalas seatud päewadel. Nõnda kui Liiwimaal kihelkonna postimees käib mõisast mõisa, nõnda siin maakonna post wallawalitsuse majasid mööda, kuid selle wahega, et Samaara maakonna post kõik hinnalised pakid, rahakirjad ja suured rahasummad edasi ja tagasi toimendab.

Enne kui Eestlaste asjust edasi jutustame, oleks tarwis tähele panna, et 15 wersta Eestlastest õhtu pool on Saksa asujad Mennoniiti usku, kellele esiteks 60 dessätini suurused krundid on antud, hiljemine aga 30 dessätini suurused. Neil on pääle 200 krundi. Neil on oma wallawalitsus, 4 oma keele ja 1 Wene keele kool. — Nendest enam põhja poole on jälle Saksa asujad, kes Poolamaalt on tulnud. Neil on pääle 400 krundi, ka oma walla walitsus, ligi kümme kooli, suurem osa luteruse usku, pisut katoliiklasi. Eestlastel ning nimetatud luteruse usku Saksa asujatel on Samaara linna kogudusega kokku üks lut. õpetaja, kes Samaara linnas elab, säält aeg ajalt maale käib palwemajades ja koolimajades jumalateenistust pidamas j. n. e.

Eestlaste põlluharimine ja majapidamine wõib mitmes tükkis Wenelastele täieste eesmärgiks olla, iseäranis rukkimaa harimine. Kartohwlite pidamine olla Wenelastel peaaegu tundmata asi olnud Eestlaste asumiseni. Nüüdki läheb see Wenelaste juures weel wäga waewalt wiisi edasi, mis läbi Eestlased ning ümberkaudu Sakslased hästi wõidawad ehk kasu saawad. Üleüldse ei ole Eestlastel leiwa ega päätoiduse puudust, mida Wenelaste juures alati leida

on. Terweid, tugewaid Wenelaisi on kerjakotiga sagedaste näha. — Hobused on Eestlastel ikka tihti paremad kui Wenelastel.¹ Ka Saksa asujad on Eestlastest taga pool ehk neil küll niisamasugused krundid on, kui Eestlastel. Nende hobused on suuremast osast väga viletsad, põlluharimine kehmem kui Eestlastel, mis sest ka on tunda, et puudust palju ette tuleb nende seas. Tihti käiwad Saksa asujate seast kerjajad Eestlaste juures, kus nad siis ikka süüdi ajawad tulekahju ja mitme muu asjade pääle. Ka Eestlaste juures tuleb tulekahjusid ette, nagu hilja aja eest jälle oli, kus täadmata kuri käsi süüdlaseks arwatakse.² Tõised majarahwas saiwad terwisega wälja, aga peremees ise sai rasked põlemise haawad, mis mitme nädalase tohtri all arstimise järele on hakkanud paranema. Kõik kraam, elajad ja hobused on majaga ühes ära põlenud, mis weel raskemaks läks seeläbi, et just hobustega tarwis oli minna põllu pääle wilja maha tegema. Ometigi kerjama ei läinud keegi ja ei lähe ka. Lahke südamega Eestlased on ilma küsimata ise niipalju awitanud, kui kellegil wõimalik oli, on ka pisut wilja mahategemise poolest awitanud, nõnda et ülemaks mureks ei ole muud jäänud, kui peremehe terwis.

Hoopis tõisem lugu on Mennoniitlaste põlluharimisega ja majapidamisega. Need mehed wõiwad küll kõikidele eesmärgiks olla. Nende põlluharimine on kõige täielikum, nende hobused ja karielajad kõige paremad. Nende hobuse ja põllutöö riistad on kõik Saksamaa wiisi järele. Et Samaaramaal wili ilma kuiwatamata wäljas peksetakse, on Mennoniitlaste esimene hool olnud, suured rehewarjud üles ehitada, kus kokkupandud wili wihma eest warjul on, ning ka wihma ajal wõib keelmata peksetud saada. Selle hää eesmärgi järele teha ei ole Eestlased mitte oma jõudu kokku wõtnud, mis läbi mitmel wiljalisel aastal põhjatu wili on wihmaste sügisete läbi raisku läinud. Et küll Wene küla ja Mennoniitlaste põllumaa ühesugune on, on kõrwustiku kaswawast wiljast Wenelase ning Sakslase suurel wiisil ära tunda, sest wiimaste wäljade pääl kaswab hää põlluharimise pärast palju parem wili. Kunas Eestlaste juures dessätiini maa 100—150 puuda rukkid wälja annab, annab Mennoniitlaste juures seesama tükk maad 200—250 ja enam puuda. See wõib küll sellest ulla, et wiimsed omi põldusid ka sõnnikuga rammutawad, mis Eestlased mitte järele teha ei taha, kartes, et wihm wägewaks kaswanud wilja maha lööb, mis mõnikord Mennoniitlastel, isegi Wenelastel ka näikse sündiwat. Eestlased teewad sõnnikust turblaid, aga hõlgi põletawad Wenelaste wiisil talwel ahju kütteks wõimalikult rohkeste ära. Ka on Sakslastel, iseäranis Mennoniitlastel, majade ümber aiad ehitatud, mis puid, õunapuid, marjapuid, põõsaid ja lillesid täis on istutatud, mis nende külasid kaunistab ja lagedal maal, kus kümnete werstade kaugusel metsa ei ole leida, väga ilus on, kunas Eestlased niisuguse asutuse pääle ühes kohas alles hakkanud mõtlema, tõises kohas sellest täädagi ei näita tahtwat.

Koolid on Mennoniitlaste juures kõige parema korra pääl. Koolmeistrite palk on nõnda seatud, et päätoiduse muret ei ole, sellepärast wõiwad rõõmsaste

¹ Maha arwatud mõnede iseäranis rikkamate Wenelaste sõidu tarwis hoitud hobused.

² Arwatakse ühte Wenelast; aga nägijaid ei ole, sellepärast on Wenelast raske kohtu ette soowida.

oma tööd teha. Wene keele koolmeister saab maakonna kooliwalitsuse poolt 300 rbl. palka aastas, aga nemad annavad omalt poolt veel wilja leiwaks ning 150 rbl. raha juurde, arwates, et koolmeister siis paremine lapsi saab ja wõib koolitada. Ka tõiste Sakslaste juures wõib, sest et neil oma wallawalitsus on, koolide lugu aeg ajalt paremaks minna, kui nemad enestele ikka paremaid koolmeistrisid saaksiwad. Eestlaste juures on endise Samaara õpetaja Gahlu-bäcki hoole all ka kaks koolimaja ehitatud, kellest juba alustuses nimetatud sai. Nende koolide ehituse ja sisseseadmise juures on õpetaja palju tüli rahwa poolt tunda saanud; ka on selleaegsil wöörmündritel praegugi veel koolimaja ehituse raha rahwa käest, mis nemad ehitajaile pidiwad wälja maksma, mida aga inimesed mitte neile wälja ei maksnud. Üleüldse on sõna pidamise ja kontrahtiga Eesti rahwa juures Wenemaal wilets lugu. Kes antud sõna peawad ehk maha tehtud ja kinnitud kontrahtit täidawad, neid on pisut, aga need on siis ka õiglased inimesed. Tõised käiwad nimetud asjus omi tujusid mööda, ning antud sõna ning lepingu rikkumist nimetawad nemad lihtlabaselt *Wene wiisiks*. Ühes Eesti koolimajas on praeguse tubli kirikuwöörmündri ja kooliwanema hoole all üks samm ehitusest saadik edasi astunud, aga tõises näikse ajahamba jäljed ikka suuremat tegumoodu wõtma. Wiimses on pidanud koolmeister, kui wäljas talwel 20—30 kraadi külma, nädala ja päewade kaupa ilma kütteta toas olema, kasuk seljas, wiltsaapad jalas, kübar pääs, kindad käes, ilma sooja söögita, sest et puud kaswawad kaugel wersta 30—60 metsas. Muidugi teada, et lapsed sell korral igaüks oma kodu soojas toas oliwad, aga koolmeister pidi ju koolitoas olema ja meelega tuleutama, et hõlbus on küll kodumaalt wälja tulla, aga wööralmaal ei ole häda ajal hõlbus läbi saada. Wiimsil aegul on küll kütmise material olnud, aga maja on kaheksa aastate jooksul wist õredamaks läinud, nõnda et kui kange kütmise järele pää kõrgusel 15 kraadi R. sooja oli, siis sellsamal ajal pörmandu pääl 16 kraadi külma oli. Muidugi mõista, et koolilapsed külmast paistetanud sõrmedega koolist kodu käisiwad, ja wastu kewadet, lapsed niisuguse lugu järel enamiste haigeks jäiwad, ja kooliskäiminegi liig wara seisma. Kui üks õpetaja tahab Wenemaal kooliasjus hääd korda ülewel pidada, siis maksab see temal ütlemata palju muret, hoolt, waewa ja tüli, millest kodumaa kirikherrad wähematki ei wõi aimata, kus wöörmündri herrad, kooliwanemad ja wallawanemad kohtumeestega abiks ees ja taga on. Kes Wenemaal kooliwanema ammeti enese pääle wõtab, et kooli kasu nõuda ning kooli poolt seista, see peab, liht wiisil öelda, üks tõsine ristiinimene olema, kell palju tõsist armastust on teiste inimeste, laste, aga ka oma waenlaste wastu on, mis tema omas ilma palgata ja wäljaspidi auuta tülikas ammetis enesele tõeste saab. Wenemaal ei kaitse kooliwanemat ükski kooliwastuliste teutamise eest, mis tema koolmeistri palga ja kooli ülespidamise tarwituste kokkunõudmises ohtral mõedul saab. Mõnikord wõtab ka mõni kooliwastane ammetit oma pääle, et siis seda rohkem kahju wõiks koolile saata. Kui aga keegi ei taha kooli- ega kirikumaksu ära maksa, siis ei jõua niisugusele kooliwanem ega õpetaja ka midagi teha; Wene wallawalitsus ei liiguta selle pärast sõrmegi. Praegu on üheksa aasta jooksul kaswanud wõlgade pärast maakonna walitsejat (исправникъ) saanud palutud, aga ühe terve aastal ei ole temagi käest ühtegi wastust tulnud. Nõnda raske on meie koolide lugu Wenemaal. Et aga siiski koolid on, tuleb lut. õpetaja wäsimata hoolekandmisega ning lahke ja kindla meelega asja-tallitusest.

Eesti Postimees (nr. 26), 26. juuni 1880, lk. 111–112

II.

Kuna Bikofka kool ülemal tähendud wõitluses oli, ei saanud Baltika kool ka rahu maitsta, ehk temal küll maakonna kooliwalitsusega ühtegi tegemist ei olnud. Inspektor tahtis ka seda kooli täieste kinni panna, aga et koolmeister oma õiguste pääle toetates ikka ammeti tööd edasi tegi, siis ähwardas inspektor koolmeistrit kriminal-kohtu kätte anda, kui koolmeister weel üle tema käsu peaks astuma. Muidugi mõista, pidi siis kool seisma jääma, kunni Peeterburi lut. ülema konsistooriumi otsuse pääle õpetus jälle uueste wõis alustada. Pääle seda, kui see inspektor juba ära oli, käis maakonna koolikohtu liige, rahukohtunik (kelle jauskonnas ka Eestlased on), koolmeistrit kurjast ähwardamas kriminalkohtu andmisega. Seesama kohtunik juhtus koolmeistri paberite seas üht tunnistust silmama, mis koolmeister wallawalitsuse käest enesele oli palunud Tartust saadetud raamatu paki wäljawõtmiseks transportkontorist, sest et kwitung oli ära kadunud. Seda tunnistust, mille pääl lut. koolmeister oli koolmeistriks (учитель) nimetud, nõudis kohtunik enese kätte kange kohtuga ähwardades, kui koolmeister peaks julgema keelda. Muidu pidi Jumal waesele Eesti sugust wallawanema abilisele armuline olema kurja kohtuniku ees sellepärast, et oli oma allakirjaga julgenud lut. koolmeistrit koolmeistriks tunnistada. Üleüldse peab iga Eestlane nimetud kohtuniku ette minnes kõige päält ära mõistma, *kelle ees „чухонци”* seisab. Sellepärast ei wõi mitte wäga imeks panna, et kui wiimsel ajal, kunas maakonna kooliwalitsuses otsegu meelepööramisega ka nõuu on tulnud, ligistiku olewaid Eesti ja Wene koolisid ühendada, kus siis Wene ning Eesti koolmeistrid ühes õpetaksiwad kaunid õigusi ka Eesti keelele ning lut. usuõpetusele andes, mida õpetaja rahwale ette pani ning koolmeister ka rahul oli, rahwas ise wastu pani ning mõned, iseäranis zeitungite lugijad arwasiwad paremaks, ennemine üsna ilma koolita olla, kui lapsi ühendatud koolidesse saata. Muidugi tuleb seda wastupanejatele rumaluseks arwata, sest nii kaua kui armuline Aleksander II. walitseb ja wõerausuliste rahwa koolid Weneriigis sisemise asjade ministri juhatuse all seisawad, ei ole ühtegi awalikku ülekohut koolis karta usu ega keele poolest. Päälegi näitab, nagu ka õpetaja asjast aru saades tähendas, et Eestlased ilma kõrwalise abita oma jõuuga ei jõua mitte kooli jalal ning kauris korras pidada.

Samaara maakonna kooliwalitsuse liikmed on iga ministeriumi walitsuse all seiswa ammetnikkudest kokku pandud: Koolide minist. inspektor, sisemise asjade minist. maakonna walitseja (исправникъ), kohtu minist. rahukohtunik, kiriku walitsuse poolt üks preester. Sest saadik, kui Samaara koolmeistrite seminaarist kaswandikud wälja tuliwad, hakati endisid koolmeistrisid ammetist lahti laskma, ilma selle pääle waatamata, et mõni nende seast hoolega ja tubliste tööd tegi. Tschesnokowi Wene koolmeister, üks noor mees, kes kreiskoolis oli õppinud, sai sellepärast ammetist lahti lastud, et inspektor tema koolilapsi arwas rumalad olewat, kunas inspektor omas wihatujus lapse

katsumist väga pääliskaudu ette wõttis. Koolmeister oli aga inspektori wiha all selle pärast, et ta Eesti koolmeistriga oli julgenud sõbralikult elada; seda tundsiwad mõlemad koolmeistrid selgeste ning sellepärast pidi üks oma koha kautama ja teine inspektori põlgdust tunda saama. Laste rumalus oli aga wäljaspidiseks süüks wõetud, mis muidugi ka inspektori wihast tuli. Nagu ülemal tähendatud, ei ole seekord niisugusid kiusatusi enam. — Mis maakonna walitsuse all olewaist koolidest weel ütelda oleks, on see, et nad ühtlasi ka koolide ministeriumi all seiswad koolid on. Wahel näitab aga see olewat, et maakonna walitsus koolid ülewel peab ja koolmeistritele palka maksab, kudas neid rahwa koolisid Samaara maakonnas 1—2 on, mille koolmeistrid ministeriumist palka saawad. — Kõik raha, mida maakonna walitsus koolide ülespidamiseks, koolmeistrite, tohrite ja welscheride palkadeks tarwitab, peab muidugi rahwa käest tulema. Näituseks maksawad Eestlasedki maakonna maksu pääle 4 rubla krundi päält, ehk küll nende koolidele (maha arwatud Bikofka kooli kiusatuse aeg) mingisugust abi maakonna walitsuse poolt ei anta.

Muidu on Eestlaste elu Samaaramaal herralik. Rendi maksmine teeb pea aegust kõige vähem muret. Koera alandust ei ole ialgi kellegi ees tarwis. Oma mõtte ehk arwamise awaldamise pärast ei ole kellegil tarwis kellegi tagakiusamist ehk wiha karta, nagu mõnikord kodumaal, mis läbi Eestlaste mõtte piir wabas elus häste laiemaks näikse paisunud olema, ehk küll ajuti weel endine orjapõlwe meel weel wõimust tükib wõtma, iseäranis wanade juures. Eestlased elawad priskeste ning tubliste, sest Samaara maa terve õhu sees, haigused arwaste inimesi waewawad. Kes kodumaal on käinud, need ütlewad, et Samaara meestest kodumaa raske töö tegijaid enam ei saa. See ütelus tunnistab, et Samaara mehed kodumaa töömeestest pisut isandamaks on saanud. Ise-enesestki mõista, et kodumaa mälestus Samaara Eestlaste juures enne ära ei kau, kui kodumaal üleskaswanud inimesed juba surma teed on läinud. Jah, wabas elus tunneb inimene alles õieti ära, mis rõhumine, kurnamine ja pigistamine tähendab. Tahab aga nüüd weel keegi kodumaalt Samaara maale tulla elama, siis tuleb see selgeks kahjuks. Paar aastat pärast praeguste Eestlaste Samaara tulemist pandi maa-andmine kinni ja ei anta enam ühelegi maad; aga ilma maata on Samaara maal elamine weel wiletsam, kui kodumaal. 10—15 aastat on mitmed perekonnad siin waewelnud ilma maata, sest et kodumaale tagasi-minek ka wõimatu on. Tänapäew aasta on neile alles lubatud 5 dessätini rewisioni hinge pääle, siiski koguni mitte selle koha pääle, kuhu inimesed ise soowiksid, waid halwema maa pääle, teistest Eestlastest hoopis kaugemale. Inimesed peawad seda häda sunnil üksnes wastu wõtma, sellepärast, et nende rewisionid saawad siis siia wastu wõetud, et pärast siin ehk sääl oma pääd palgalise wiisil toita. — Eestlased, Mennoniitlased ning teised Sakslased elawad sõbraliku elu. Olgu teekäimises, ehk kus ialgi kokku saawad, siis on sõbralik jutt ja kõne lahti, nagu oleksiwad ammugi tutwad olnud. Pilkamist ja üks teise naermist ei tule ialgi ette. Riidlemisest ja taplemisest ei ole juttugi, waid nemad on ennemine üks teisele abiks, kui wahest Wenelaste poolt tüli peaks juhtuma Eestlaste ehk Sakslaste wastu.³ Seda

³ Muidugi mõista, et Eestlased ja Sakslased üks teisega peawad Wene keeli rääkima.

wõiks kodumaa kirikuherra, kes „Postimehe” 13—15 NNr. Liiwimaa seisusest jutustas, tähele panna. Jumala tahtmise järele peavad kõik rahwad üks ristirahwas olema. Seda kirikuherrat võiks Indiamaaale soowida, kus kastide wahe palju selgem on, kui Liiwimaal. — Ommetegi on lugu Wene ja Eesti rahwa wahel teisiti. Wenelased sõimawad Eestlasi ristimata inimesteks, sest et Eestlased risti ette ei löö ega kägu ei kummarda, nõnda kui nemad teewad. Чухня, (sõnast чухонецъ) see on alatine sõna, miska Wenelane Eestlast nimetab, ta on täieste sõimusõnaks saanud. Kunagi ei jää teed käies Eestlased ilma sõimamata, arwamata weel, mis naabri Wenelaste käest kaunis tihti kuulda saab.⁴ Kõige selle 20 aasta sees on kaks Eesti tüdrukut Wene mehele naeseks läinud ning üks ainus pois linnast majaperemehe tütre enesele naeseks wõtnud.

Ajakirjaid peawad siin kohal Eestlased: 32 exemp. „Ristirahwa pühapäewa lehte”, 6—7 „Eesti Postimeest”, 5 ex. „Tallinna Sõber”, 1 „Sakala”, 1 „Pernu Postimees”, 1 „Tartu Eesti Seitung”, 1 „Газета А. Гатуцкя”. — Mis Samaara maa Eesti rahwa seisukoha päält neist zeitungitest ütelda oleks, siis on „Tallinna Sõber” kõige päält rahwa poolt põlatud, sest rahwas arwab teda mõisnikkude eestwõttelejaks, aga ülemal on nimetud, missugused mõtted Eestlastel mõisnikkudest pähä tulewad, kodumaa pääle mõteldes. See näitab küll üks suur Eesti keele solkimine olewat, et nimetud Eesti zeitung ennast „Tallinna Sõbraks” nimetab. Tema küll ise kiidab ennast Eesti rahwa sõbraks, aga rahwas tunneb ommetegi ära, et tema mõisnikkude poolehoidja on. Kui keegi ühte puhku karjub musta walgeks ja walget mustaks, siis wõib rahwas küll aega mööda nõnda järele hakata ütleva, ning must saab siis seda nime walge, ning walge seda nime must, aga karw jääb mõlemile siiski ilma muutmata endiseks.

„Sakala” kohta oleks weel enam ütleda. „Sakala” ehk tema redaktor C. R. Jakobson karjub ennast nõndasama kangeste Luteruse jüngriks, kui „Tallinna Sõber” ennast Eesti rahwa sõbraks, mis mõlemad ühewõrra „õiged” on. „Tegu on uue aja usk” ja „usu läbi on Eedisson telefoni wälja arwanud” on täieste ristiusust tühja südame arwamised, mis pääle aga „Sakala” oma terwet tööd näitab põhjendanud olema. Ka „Sakala põllumeeste kalendri” lugu näikse uue aja usu pääle rajatud olema. Ommetigi on Hurt täieste ära wõitnud nii hästi „Suija Pärti” kui „Sakalat” ühetasa sellega, et ta nende mõlemate wiimaste kirjades pääle waitolemisega wastas. Hurt oli oma esimestes kirjades mõlematele selget ja täielikku wastust annud mõistliku sõnadega, kust iga mõistlik lugija täit aru wõis kätte saada, kus pool mehine meel, Eestirahwa tõsine armastus ning õigus seisab, ja seda oli täieste küllalt. Selle wastu „Suija Pärt” ning „Sakala” omis wiimsis kirjades Hurti wastu selgeid käänamisi ning wäänamisi ning tühja sõnade kõlinaid turule kandsiwad. Iseäranis näikse „Sakala” oma kõrge „waimuharimise” pulga päält uulitsa-poiste käest ammeti ära

⁴ Ka harimisest osa saanud Wenelased sõimawad Eestlasi, mida kõige enam laatade pääl kuulda wõib. Praegust maakonna walitseja abilist (становой приставъ), kelle jauskonnas Eestlased kui Sakslased on, wõib ainult üheks auusaks walitsejaks nimetada, kes Sakslastest kui Eestlastest lugu peab, ega sõimamist wiimiste kohta ei salli. Teda auustawad Eestlased selle eest ka wäga ja peawad temast suurt lugu.

wõtnud olema. Sest tema kordab oma wastalise sõnu nõndawiisi kääneldes ning wääneldes, nagu turunaesed, karjapoisid ja uulitsapoisid teewad, kui neil wihaga üksteist sõimates asjalikud sõnad puuduwad. Wõib küll olla, et „Sakala” niisugusid tükka suurest pädagoogika tarkusest teeb, et nõnda K—adri ja T—riinu sarnatsid kaastöölisi kõrgema hariduse järjele tahab wiia. Sest kes augus olejat tahab wälja tõmmata, see peab ennast augu poole alla sirutama. Seesama lugu näikse ka „Sakala” Luteruse jüngriks-karjumisega olema. Kül-lap alamal aru saame, milleks „Sakala” lut. usulist teha tahab. Püha kiri tunnistab kuradist, et kui kurat kedagi õiguse tee päält tahab ära eksitada, siis ta muudab ennast walguse ingliski. Mis „Sakala” redaktori õnnis isa suure waewaga Eestlaste kallal risti usu kasuks on teinud, seda püüab nüüd üks tema poegadest juureni wälja kiskuda.

Kodumaal on Wene „õigeusu” kirikuid ja nende preestrisid pea aegu lut. usulistega ühe wõrra. Nendest ei ole „Sakala” muud kui hääd teadnud rääkida.

Kui „Sakala” oma epistlid „ühe usuliste kohused wõera usuliste wastu,” mis tema omas 17. Nr. on alustanud, saab lõpetanud olema, siis wõib Samaara poolt ka kirjutatud saada, kuidas mõned usulised omi kohusid on pruukinud wõera-usuliste wastu. Praegune kiri on isegi pitkemale weninud, kui alustuses wõis arwata.

Lõppeks oleks Samaara poolt kodumaa poole hüüdmine järgmine olewad: Õppige Saksa keelt, see on hää; tema sees on palju tarkust. Õppige Wene keelt, see on kasulisem. Temaga wõime armulise Aleksandri teenistuses truu-dust üles tunnistada ja Eesti nime auustada. Õppigem Wene keelt oma priiuse ja armulise Keisri 25-aastase walitsuse mälestuseks. Õppige iseäranis oma Eesti ja Soome keelt ning jäägem oma kallile lut. usule truuiks surmani, see on kõige parem. Siis saab waim haritud. Oma sugu keelte sees on mõistus ja tarkus. Oma keel on kuld waranduste kamber. Oma keele sees wõib armastaw meel lastel wanemate, wanematel laste, õdedel wendade, wendadel õdede ning naabril naabri wastu kõige õrnemaks ning kaunimaks saada. Tehku Eesti kirjamehed seda kuld waranduse-kammert lahgi, siis hakkawad Setukesed paremalt kui ka pahemalt käelt kaduma. Pidagem oma kallist luteruse usku kinni. Kes usku tõeste nii kalliks peab, kui ta ise-enesest on, see peab teda ka teist wiisi, kui hobuse wahetaja oma hobust. Kes usku kalliks peab Jumala kartuse pärast, see auustab ka Keisrit nii kui kohus on. Kes Jumalale ning omale usule on truu, see on truu ka Keisrile. Sellest peab ka Keiser ja kõik auusad inimesed lugu. Õpetagu õpetajad Eestlastele usku nende ilusa, puhta, kauni ja selge Eesti keele sees kõikides koolides, see on tarwis. Siis tungib usk südamesse; teeb südant pehmeks, lahkeks ja rõõmsaks. Õpetajad wõtku „Sakalast” hääd õpetust, sirutagu endid oma õppijate poole wälja. Wõtku süda rindu, karraku külma wette, püüdku ilusa Eesti keele läbi Eesti meelt kätte saada ja enesele omandada. Eesti meel on lahke, tasane, waikne, pitkaline, kindel, truu, ustaw, alandlik; Eesti meel on mehine. Eesti meel on suure wiisi päraline, ta on tõeste armastamise ning auustamise wäärt. Kes teda on kätte saanud, see wõib õige Eestlaste õpetaja olla. Niisuguste õpetajate töö wõib õiget kasu saata. Isegi auusad mehed wõera-usuliste seast saaksiwad siis hääd tunnistust andma Eestlastest.

Wäga soovida oleks, et keegi osaw keeletundja Wene ajakirjast „Всемирная Иллюстрация” 1880, Nr. 590, lehek. 353—354,” seda tükki Eesti keele pääle Eesti zeitungitesse ümber paneks, mis säääl Soomemaa elust В. Карниевскій on kirjutanud.

G. Soonsein

Sakala (nr. 28), 19. juuli 1880, lk. 3 (arvatavasti Carl Robert Jakobson)

Samaarast. Et tänawu *näljahäda* Samaaras ja mõnes muus Wenemaa kubermangus walitseb, sellest jutustawad kõik Wene ajalehed ja ka meie maa Saksa ajalehed on suured summad Saksa kolonistidele korjanud ja kätte saatnud. Suure imekspanemisega lugesime* sellepärast G. Soonsein'i kirjas „Eesti Postimehes”, et Samaara Eestlased „herralikult peawad elama ja Wenelased nende juures kerjamas käima.” Nüüd seisab aga „Ristirahwa Pühapäewa lehes” Nr. 26 hoopis tõine kiri Baltisku külüst Samaara kubermangust. Seal räägitakse, et näljahäda ka Eestlaste kallal olla ja nende elu wäga raskeks teha. Kiri lõpeb nende sõnadega: „Kiriku õpetajaid palume, et teie oma kogudustele kuulutaksite meie palweid, ja redaktori herrat, et ta meie hädast meie lehte paneks, et kõik, kes pühapäewa lehte lugewad, meie häda ka kuuleks, ja Eesti wendasi, et nad oma käed lahti teeks armuannetega meie wasta nii palju, kui kellegi süda seda soowib. Teate isegi seda, uue leiwasse on weel aega, ja ei tea mis sest saab (kiri on 29. Mail kirjutatud), kas on midagi loota, wõi ei. See wahe on nüüd kõige kibedam ja häda kõige suurem. Muidu oleks mõni inimene juba surnud olnud, aga käiwad Wene külades kerjamas. Ja meie küläs on 400 hinge, aga jõuukamad ei ole ühtegi, kes wõiks tõist ka aidata, kõik on hädas. Lasku armuline Jumal ise seda palwet kuuldawaks minna, kõikide kõrwu ja südamesse! Ja kui armuandeid saaks meile korjatud, siis saaksiwad rahwas Jumalat tänades wasta wõtma, kes nende häda wähendaks. Ja kui meie armuandeid oleme kätte saanud, siis anname pühapäewa lehes awalikult kõik teada.” Kirja kirjutajad on Hans Pisang ja kiriku wöörmünder Mihkel Karu.

— Samaarast teadwad Wene ajalehed *kurbi sõnumeid* kuulutada. Rukki saagi lootust ei olewat tänawu jälle suuremalt ühtegi ja suiwilja saaki ei olewat ka palju loota, sest kange põud pidada kõik wilja kaswu kinni panema. Ka olla paha putukate arw tänawu ütlemata suur. Wilja ja heinade hinnad tõusta iga päewaga suuremaks.

* Selles võrdluses ei ole C. R. Jakobson — ilmselt küll teadmatuse tõttu — täpne, sest Samara kubermangus oli kaks Baltika küla (põhjas ja lõunas). Näljahäda oli 1880. aastal Lõuna-Samaras (Novouzenski maakonnas), Soonsein aga kirjutas Põhja-Samarast (Samara kreisist; praegune Koški rajoon), kus sel aastal näljahäda ei olnud. A. Aule märkus.

Sakala (nr. 29), 26. juuli 1880, lk. 2 (Carl Robert Jakobson)

Selle aja sees kus Eesti ja Läti ajalehed juhtkirjades meie kogukonna seaduse muudatustest ja rahukohtudest räägivad, avaldab meie kuulus Baltlane, Eesti Postimees, juhikirjades Baltia rahwa kirju. Wiimaste nummerte sees on ta pealegi ühe uue Baltiamaa ülesleidnud, kust temale üks G. Soonsein'i isand paar kirja kätte saatnud, mida ta nii kalliks pärlideks pidanud, et enesele kohe juhikirjaks ette otsa seadis. See G ehk õigem Kusta Soonsein õppis meie Baltias natukene Saksakeelt, nimetas ennast siis Gustaw ja puges peale mitme imeliku juhtumise meie Baltiast Samaarasse, kus ta „koolmeistri” ametit sealses Baltika külas pidama hakanud. Wist on seal tema päris olekut ülemate poolt ära tuntud, sest tema sõimab ja teutab oma kirjas, mis „Eesti Postimees” omale juhikirjaks võtnud, Samaara koolide inspektori, teda petjaks ja kiusupunniks tunnistades. Niisama teutab ta Wene rahwast ja Wene ülemaid. Samaara Sakslasi tõstab ta aga taewasse. Täitsa toores on see ütetus: „Wenelased sõimawad Eestlasi ristimata inimesteks, sest et Eestlased risti ette ei löö ega kägu ei kummarda, nõnda kui nemad teewad.”

— Mis see tähendab, et Wenelased „kägu” kummardada? Ja seesugust sopast kirja paneb „Eesti Postimees” omale juhikirjaks! Ja selle kirja kirjutaja, kes nõnda ropuste tõisteusuliste usku teutab ja sõimab, julgeb omas kirjas ka Sakalat laimata, temast üteldes: „Iseäranis näikse Sakala oma kõrge waimuharimise pulga pealt uulitsapoiste käest ameti ära võtnud olema. Sest tema kor-dab oma wastalise sõnu nõndawiisi kääneldes ning wääneldes, nagu turunaised, karjapoisid ja uulitsapoisd teewad” n. n. e. Igaüks näeb ära, mis waimu laps see mees on, kes nõnda kirjutab. Meie kahetseme aga wäga, et Eesti Postimees juba nii madalasse on langenud, et seesuguste meeste seesugusi kirju omale juhikirjadeks võtab. Aga see mees elab Samaara „Baltikas”, on seal ehk kuulus külaprofessor (Helme külaprofessorist veel kuulsam, kes kauge-male ei ole ulatanud, kui ühe aabitsaraamatu wäljaandmiseni), ning sealt hüüab ta pitkais juhikirjades Eestimaa Baltialastele: „Õppige Saksakeelt, see on hää; tema sees on palju tarkust!” (Waata „Eesti Postimees” Nr. 26). Üks Baltiska külaprofessor Samaaras peab ommeti teadma, kui palju tarkust Saksakeeles on, sest tema on jo Liiwimaal mõni sõna Saksakeelt õppinud, ning Samaara Saksa kolonistid on ühtepuhku temaga lahkeste rääkinud. Seeläbi on ta jo Saksakeele tarkused põhjani kätte saanud, rääkimata olgu see, mis linna turunaised ja uulitsapoisd oma wahel Saksakeeles pajatawad ja mis ta kõik omale tulewiku tarwitamiseks kõrwa taha on kirjutanud. O seda suurt tarkust, o seda suurt külaprofessori osawust, mis nii juhikirjalikult Eesti Postimehe wääriline!

Eesti Postimees (nr. 39), 24. september 1880, lk. 165 (Harry Jannsen)

Samarast. *Seda ja teist.* Lugijad mäletavad veel selgeste, kuidas Jakobsoni Kaljaleht meie Samara kirjasaatja sõpra ja meid ennast hakkas kõige teutawamal kombel sõimama, kui meie kirjasaatja Samara suguwendade elust meile siin lehes ühe mõnusa tüki lugeda andis. Paraku ei saanud aga sääl juures kallis Kaljaleht mitte kiidetud, waid aga mõne osawa sõnaga näidatud, kuidas Jakobson muud ei ole kui Eestirahwa õnnetus ja teutus. Selle pääle läks sõimamine Jakobsoni poolt lahti, et mehikese suu wahtus ja kurk kõrbes. Nimelt püüdis ta rahwale ette waletada, nagu olewat Samara kirjasaatja meie lehes Wene usku muda sisse püüdnud maha kiskuda ja et ta tõenduseks muud näitust ei leidnud, siis hakkas ta ühes sõnast kinni ja ehitas selle pääle suure laia sõimuhoone, täis laimdust ja wiha. See sõna oli „kägu”, kellest kirjasaatja olewat ütelnud, et Wenelased teda kummardada! Seda tarwitas nüüd Jakobson Wene usku suguwendade ning ülepea Wene-usuliste üleskihutamiseks ja ässitamiseks E. Postimehe wastu, mis aga mehikesel õnneks korda ei läinud, sest et poolegi aruga inimesed selgeste teawad ja ära tunnawad, mis tema tembud ja tülid ise-enesest on ja tähendawad. Meie omalt poolt, kes meie iga kristlikku usku ise-enesest pühaks arwame, polnud ka tarwis Jakobsoni jändamist ära wastata ja seletada, kuna waheajal seda teine kirjasaatja siin lehes ära toimetas. Nüüd takka järele tuleb aga kõige parem seletus. Meie kirjasaatja teadustab meid, kui wäga tema kahetseda, et seesugune eksitus tema kirjaga sündinud: tema ei olewat eladeski „kägu” kirjutanud, waid „kuju”, ja palub meid käekirjas weel kord järele waadata. Seda oleme teinud ja näinud, — mis niisama kõik muud wõiwad näha, kes tahawad, — et kirjas tõeste kuju seisab; käekiri näitab aga ruttu kirjutatud olewat, nõnda et kõik tähed selgelt paberi pääl ei seisa, ja nõnda'p kirjaladuja eksitus juhtus, mis meiegi ei teadnud parandada. Paljas trükiwiga on siis kaljalehele asja annud, oma wiha ja waenu jälle kord nii jäledal kombel maailma ette wälja sülitada. Tema kohta üsna paras ja loomulik.

26. Augustil on Samara suguwendade keskes wäike *laulupidu* ära peetud meie armulise ja suure *Keisri* Herra 25-aastase walitsuse püha mälestuseks ja auuks. See tunnistab, et säälseid wennad õigel meelel oma armastatud Keisrile tänu teawad anda ning et nad kokku hoiawad ja eneste rahwalikku meelt kosutawad. Ilma rahwaliku meeleta ei wõi rahwalikka pidusid ära pidada. Pidu läinud neil auusal wiisil korda, ehk küll, nagu kirjasaatja ütleb, „meie laulukooril ümberringist õhutust ega toetamist ei ole, nagu kodumaal üks koor tõisele on; sellepärast meil raskem kui kodumaal, kus laulu elu suurem.” Pidu pidanud koolmeistrid ilma kellegi muu abita juhatama ja waewa terwelt oma pääle wõtma. Alustatud saanud pidu jumalateenistusega, siis tulnud kontsert, esiteks waimulikud laulud, pääle selle ilmlikud, mis kõik wäljas platsi pääl ära peetud saanud. Ka kõnesid peetud sekka, kellest tähtsam kõne meie tänases jututoas ära trükitud on. Pärast kontserti hakkanud pidusöök, mida kõik lauljad ise oma kulu pääl walmistanud, kuhu ka muid osawõtjaid saanud wastu wõetud. Selle pidusöögi tarwis pidanud mehed mõndasugust tarwillist söögi- ja joogikraami Samara linnast tooma, mis 120 wersta kaugel. „Niisu-

gune rõõmus pidulik päew,” ütleb meie kirjasaatja, „on Samara Eestlaste juures see esimene olnud; ta oleks palju suurewiisi-päralisem wõinud olla, kui mitte raske aasta ei oleks niisugusi asju wõinud kokku pigistada.” Pidu lõppenud iga wiisi auusaste, nagu ta alganud ja saada tema mälestus kõiki osawõtjaid weel kaua rõõmustama.

Soowime meie siin kodumaa piirilt kauge suguwendadele ka edespidise aja pääle ühtmeelt ja armastust, mis siin maailmas wägewamad wäed ja kallimad rahwa kaaslased on. Astugem igal pool edasi puhtas, wennalikus, kindlas, rahwalikus meeles!

Eesti Postimees (nr. 39), Jututuba, 24. september 1880, lk. 163–164

Kõne

Baltiskas, Samara Eestlastele Keisri kroonimise pühal

26. Augusti kuu päewal

pidanud G. Soonsein

Armsad suguwennad ja pidu osawõtjad!

Täna on meie armulise Keisri kroonimise päew. Talwel sai 19. Webruar terwes Wene riigis pidulikult pühitsetud meie isaliku Keisri 25-aastase walitsuse hakatuse auuks. Meie kodumaa rahwad on aga seda keiserlikku juubeli aastat weel iseäranes laulupidudega kaunistanud, kui see ka küll mitte talwel ei wõinud sündida, waid kõige ilusamal aasta ajal, suwel. Et meie siin Wene maal elades, ka iseäranes Keisri armulikku ja heldet walitsust ära oleme tunnud, tahame meie kui mõistlikud Eestlased ja truud riigi alamad, ka omal wiisil seda aastat armulise Keisri walitsuse auuks täna, tema kroonimise päewal pidulikult pühitseda. Kõik need laulud, mis teie täna kuulete, need olgu jumalale kiituseks, Keisrile auuks, rahwale rõõmuks! Selle juubeli aasta auuks tahan mina teile täna lühidelt mõne sõnaga tähendada neid uuendusi, mis armulise Keisri tahtmise järele möödaläinud 25 aasta sees kõige Wene riigi kasuks ja hääks on ette toodud.

— „Teeni Wenemaad!” — Seda soowi jättis Keiser Nikolai 18. Webruaril 1855 surmawoodi pääl omale pojale päranduseks: — „Mina tahtsin küll kõik koorimat ja raskust oma pääle wõtta, sinule rahulist, korralist ja õnnelikku riiki jätta . . . Jumala tahtmine on tõisite teinud.”

Neis sureja sõnades oli palju: riik oli ära kurnatud sõa läbi ja endiste walitsuse puuduste läbi korratu. Rasked päewad oliwad Wenemaal kanda sell ajal, kui Aleksander II. auujärje pääle astus.

Uue Keisri esimene töö oli kurnawale Krimmi sõale otsa teha ja kroonimise juures manifesti anda, mis tuhandate kannatajate silmawett kuiwatas. Pääle selle oli Keisri hool Wene riigi oleku parandamine suurte uuenduste läbi.

Kõige esimene ja suurem asi oli Wene rahwa priikslaskmine pärispõlwest. Pääle seda nii mitmed kasulikud muudatused talurahwa seisuse kasuks, Eesti, Poola ja Wenemaal. Selle järgmine muudatus on, mis Wenemaal mitte ühe, waid kõige rahwa seisuste külge puudub, see on awalik kohtupidamine — kohtupidamine, mis rutuline, õige ja igale seisusele ühetasane on. Selle järele mitmesugused muudatused kohtudes: 1866 aastal ühetasane õigus kõigile seisustele kohtu ees, 1863 aastal maha jäetud ihunuhtlus, 1864 aastal maakonna walitsused kinnitatud (земство), 1870 aastal uus linnasäädus.

Selle 25 aasta sees on ka palju uusi säädusi wälja antud uniwersiteetide ja gymnasiumide tarwis, palju suuri koolisid ja naesterahwa gymnasiumisid, ka koolmeistrite seminarisid n. t. s. Ka on rahwakoolide hääks uusi säädusi wälja antud.

Sõa ja mere säädustes on rasked ihunuhtlused ja läbi lipu jooksmised maha jäetud, ja ka awalik kohtupidamine säetud. 1874 aastast saadik on wäeteenistuse säädus üleüldiseks muudetud ja 25-aastane teenistuse aeg 6 aasta pääle lühendatud. Rääkimata weel sõa-gymnasiumide ja koolide asutamised, sõa walitsuse ümbermuutmised, sõa- ja merewäe riistade muudatused, sõawäe söögi ja riiete parandamised. Ei ole ka haawatud ja haiged sõamehed mitte ära unustatud, mis tarwis „Punase Risti Selts” ja „Haige ja haawatud sõameeste Ülem Hoolekandmise Selts” säätud oliwad ja Keiserina enese walitsuse all seisiwad.

Just Keisri Aleksander II. nõuu järele on 1868 aastal asutatud rahwa-keskene ühendus selle üle, et sõas mitte lõhkumise kuulisid pruugitaks, mis mitte üksi Wenemaa, waid terwe Eüroopa kasuks on.

Wenemaa on neis 25 aastate sees rohkeste tegew olnud sisemiste asjadega ja Keisri rahunõudja meele ja politika järele ennast tõiste asjade sekka mitte seganud. Neis 25 aastate sees on Eüroopa Italia-Austria, Austria-Preisi ja Preisi-Prantsuse sõad ära elanud. Nendest ei wõtnud Wenemaa mitte osa. Aga Poola mässamise waigistamise ajal lükkas Keiser oma rahwa pääle toetates wõera riikide sekkatungimist kõrwale ja ei lasknud seda kodust asja mitte suurele tähendusele ajada. Siin wõib ka meele tuletada, et Wenemaal on korda läinud 1875 aastal uut kokkupuutumist Saksa ja Prantsuse maade wahel ära keelata, kui ka 1870. aastal rahulikul teel ära kautada 1856 aasta Parisi lepingut (traktat).

Juure wõetud maadest wõib tähendada Kaukaasiat, mille allaheitmine 100 aastat on kestnud ja alles Aleksander II. walitsuse ajal on lõpetanud, ja Turkistani, mille allaheitmine riigi hommikupoolse piirte kaitsmiseks rändaja rahwaste wastu, kui ka kaubaajamiseks tarwilik.

Ainus sõda Eüropas, mis Wenemaal Aleksander II. walitsuse ajal on olnud, see on Wene-Türgi sõda 1877—1878 a., mis on alustatud Slaawi sugurahwa ärapäästmise pärast Türgi raske ikke alt, mis Keisrit päästja nimega ja Tema wahwaid sõawägesid kiitusega on ehitanud.

II.

Kui palju Wenemaa Aleksander II. 25-aastase walitsuse ajal otsegu uueste sünnitatud enam tegewaks ons aanud, seda wõiwad tunnistada nii mitme tuhande wersta pitkused telegrafid ja raudteed, miska Wenemaa 25 aasta sees on üle kaetud saanud, ka kauba asutused, kunsti ja põllumeeste seltsid, kauba weud riigi sisse ja riigist wälja, ja wiimsis nimetatud asjus näitab selgeste see suur hulk ajakirju, õpetatud meeste kirjatööd ja kirjameeste seltsid.

Uuendused, mida Wene riik 25 aasta sees osaks on saanud, on enamiste Suure Uuendaja ette arwatud märgile juba jõuudnud ja wilja kannud. Nende häädust tunneb Wenemaa juba ära, aga nende täieline hind ja wäärtus on järeltulewa sugu päralt. Põhjatumat tänu nende sünnitajale tunnistab igäühe tõsise Wene riigi alama süda, kes oma isamaad ja tema kasu armastab, ka tänä päew jälle, ja iga tõsine Wene riigi alam tänab Jumala armu nõuu, kes oma Salwitud Meest nii imelikul wiisil on ära päästnud Wene riigi waenlaste käest.

Waatke kord iseeneste olemise ja käekäigu pääle! Teie meeles seisab weel kodumaa elu. Teie olete tihti juttu ajanud sellest, kuidas kodumaal talurahwa õigused nii mitmepidist kokkupigistamist mõisnikkude läbi on tunda saanud. Teie teate küll, kui mitmepidised rasked maksud ja koormad säälsed talukoha pidajad tihti rõhuwad. Kudas on lugu siin selle wastu? Siin olete oma õiguste poolest igäüks enese isand ja herra ju ligi 20 aastat. Selle aja sees olete täiel mõõdul tunda saanud, kui waba iga auusa Wene riigi alam on Aleksander II. walitsuse all. Siin teeb teile rendi maksmine kõige vähem muret, suurem mure on igalühel tema enese paraus. Teie ise olete ütelnud, et kes siin maal on ülesse kaswanud ehk siin maa eluga harjunud, need kodumaa raskusi ei jõua kanda. Seda tunnistab tõeks ka see asi, et igäüks, kes siit wiimsel ajal kodumaale tagasi on läinud elama asuma, ikka jälle siia on tagasi tulnud. Aga kas teie teate ja tunnete ka, keda teie peate kõige selle hää eest tänama? Waatke armsad suguwennad, seda on Aleksander II. oma walitsuse ajal teile teinud. Tema on teile kaunid maatükid ilma hinnata omaduseks annud. Minu silmi tungiwad igakord rõõmu tänupisarad armulise riigi isa wastu, kui mina teie elukorda tähele panen. Aga ma saan ka aru, et teil südamed rõõmu ja tänu täis on, sest teie silmad hiilgawad rõõmust. Kandkem siis ikka lapseliku usuga palweid Jumala ette tema Wõitud Mehe, meie helde ja armulise Keisri eest. Külap siis see Jumal, kelle auuks tema Wene riigi krooni kannab ja kes teda mittu korda nii imelikul wiisil Wene riigi waenlaste käest on päästnud, teda ikka saab kaitsma ja hoidma, kõige tema truui alamate rõõmuks.

Teie olete nüüd lühidelt mõnda asja kuulda saanud, missest siiski küllalt aru wõite saada, kui palju hääd Aleksandri II. 25-aastase walitsuse ajal kõigele Wene riigile, kui ka iseäranes teile on osaks saanud. Mis peate teie siis nüüd tegema? Selle poolest tahaksin täna weel lõpetuseks paar asja südame pääle panna:

„Rumaluse wastu wõitlewad jumaladki ilma asjata”, tundsiwad wana aja Greeklased ja tuntakse tänapäew weel ära. Niisugust rumalust rumalate sees on iga rahwa seas, aga mõistlikud wõtawad õpetust ja püüawad seda oma eluga üles näidata. Sellepärast, armsad suguwennad, mõistlikumad Eestlased, kes teie õpetuse teel enam tarkust ja waimuharidust olete kätte saanud, kui meie ümberkaudu elawad naabrirahwas, Wenelased, mötelge nõnda: Ärgu olgu meie elu siin Wenemaal mitte üksnes meie elu parause pärast, waid paistku sellest wälja ka hää eesmärk naabrirahwa kasuks, Jumalale kiituseks ja auuks, Keisrile tänuks. Tehke ikka selle sõna järele: „Kõik, mis teie tahate, et inimesed teile peawad tegema, sedasama tehke teie ka neile, see on käsk ja prohwetid.” Seda püüdke üles näidata, esite isekeskes ja siis kõiges elus naabrirahwa wastu. Etteheitmiseks ei ole minul teile täna selle asja kohta midagi olnud, aga täielisemaks, jah täielisemaks saada selle käsu täitmises on igalühel tarwis. Kui teil ka sellel teel mitmesugusid mörudusi wastu tuleb, siis täädke ikka, et seda üksnes rumalus on walmistanud, mille wastu mõistlikud ikka tasase meelega wäsimata peawad wõitlema. Siis ei saa meie armuline riigi Isa ialgi kahetsema, et tema on Eestlasi siia kesk Wenemaad kauniste elama asutanud.

Tõine asi on see: Käesolewa jubeliaasta mälestuseks on Wene riigi rahwas nii mitmesugusid kasulikka asju alustanud, ka palju koolisid on asutatud, nii kuidas teie ise zeitungitest olete lugenud. Kui sell raskel aastal teie wäikese seltsi kohta mõnda suuremat asja küll wõimata on walmis teha, siiski alust wõib panna. Nõnda on Bukofka rahwas tänowude alustust teinud, ma loodan, et Tschesnakowi rahwaski seda aastat ka mõne kasuliku asjaga saawad märkima. Siin astugu jälle mõistlikud eesotsas, hakaku kindla meelega pääle; julge pääle hakkamine on pool wõitu. Kõige paremad mälestuse sambad on need, mis laste koolitamiste tarwis saawad üles pandud. Koolist läbi wõib risitiinimene kõige õigemate teed kiriku poole leida. Koolist läbi käib kõige mõistlikumate, auusamate ja kasulikumate, omas seisuses riigi kodanikkude, rahwa juhatajate, auujärje ja isamaa kaitsjate tee. Kool pühib mitmesuguste rahwade niimitmesugused wahed maha ja liidab neid kokku üleüldises kasu nõuudmises ja edasi püüdmistes isama rahwaste kasuks. Et meie armulise Aleksander II. walitsus all seda oleme tunda saanud, siis hüüdkem selles lootuses, et Jumal meie armulist riigi Isa kaua weel elada laseks koolide õitsmiseks, Wene riigi kasuks ja kõikide truui Wene alamate rõõmuks — Wene isamaa wendadega ühes koos: *Keiser Aleksander II.* elagu, hurra! j. n. e. Laul: *Боже царя храни!*